GÖRÖGKATOLIKUS SZEMLELET

⊕ HIT ⊕ LÉLEK ⊕ ÉRTÉK A GÖRÖGKATOLIKUS SZEMLE MAGAZINJA

„Szolgálni szeretnék köztetek”

Püspökké szentelték Ábel atyát

GÖRÖGKATOLIKUS SZEMLELET SZERKESZTŐSÉGE
V. ÉVFOLYAM 2. szám
2018. NYÁR
Ára: 600 Ft
KÉSZÜLT A NEMZETI KULTURÁLIS ALAP TÁMOGATÁSÁVAL

Terdik Szilveszter
MTA-SZAGKHF Lendület Görögkatolikus Örökség Kutatócsoport

Szamovolszky Ödön (1878–1914)

GÖRÖGKATOLIKUS SZOBRÁSZ

Az idén a „nagy háború” befejezésének 100. évfordulójára emlékezünk. Az áldozatokat, veszteségeinket teljességgel számba venni lehetetlen feladat, viszont kötelességünk időről időre felidézni olyan híres, egyházunk életében is fontos szerepet játszó személyek emlékét, akiknek az életét a szörnyű háború eseményei végzetesen alakították. Ilyen személyiség Szamovolszky Ödön, a 20. század elején alkotó szobrászművészünk. Őt 1914 decemberének elején sorozásra rendelték be, aminek influenzásan is eleget tett. A hosszú ácsorgás alatt még jobban megfázott, tüdőgyulladást kapott, majd december 28-án elhunyt. Neve csupán a korszak művészetét alaposabban ismerő kollégák, illetve a görögkatolikus magyarok törekvéseivel foglalkozó szakemberek fülében cseng ismerősen. Olyan fiatalon ragadta el a halál, hogy nagyszabású megbízásai már nem készülhettek el. Megvalósult köztéri szobrain kívül további művei részben köz-, részben magángyűjteményekben lelhetők fel, amelyek arról tanúskodnak, hogy valóban egy kiváló művész, sokoldalú tehetség vált az oktalan háború áldozatává.

1. kép

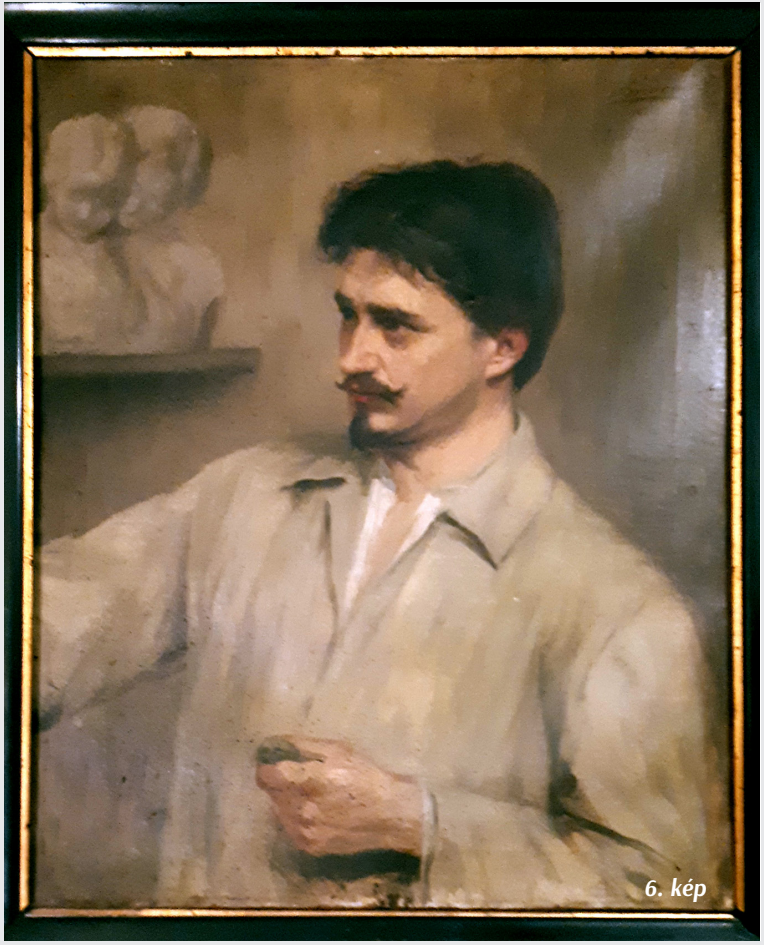

6. kép

Szamovolszky életét, munkásságát eddig még nem dolgozták föl tudományos igénnyel. Halála után egykori ungvári tanára, Pap János írt róla hosszabb, személyes hangvételű nekrológot (Fazekasból lett szobrászművész emlékezete. Szamovolszky Ödön 1878–1914. *Magyar Iparoktatás* 1914–1915. 11–12. szám; újraközölve: *Magyar Üveg- és Agyagújság* XV, 1915, 11–13. szám). Tíz év múlva kedves barátja és sógora, Prodán János (1878–1948) miniszteri tanácsos önálló kiadványban ismertette a művész életrajzát, műveinek mindmáig legteljesebb jegyzékét is nyújtva ezzel az utókornak (*Szamovolszky Ödön emlékének!* Budapest 1924). Éppen húsz évvel ezelőtt Pirigyi István egyháztörténészünk is összeállított egy rövid életrajzot, amelyből a művész egyházához fűződő szoros kapcsolatáról tudunk meg izgalmas részleteket (Görög katolikus életsorsok, Debrecen 1998). Köszönöm Prodán Gábor atyának, hogy a családi archívum fotódokumentumait rendelkezésemre bocsátotta.

Szamovolszky az Ung vármegyei Nagybereznán (ma Ukrajna) született 1878. december 27-én (egyes források szerint egy nappal korábban). Apja, Lőrinc (szül. Temesvár, 1845) lengyel ősökkel büszkélkedett, jogot tanult Kassán, majd ügyvédként praktizált. Sok minden érdekelte, túl sok dologgal foglalkozott: Nagybereznán magániskolát működtetett, ahol az ifjúságot előkészítette a gimnáziumi tanulmányokra, de tánciskolát is szervezett, ahol ő maga volt az oktató. A városka környékén még egy forrást is felfedezett, amelyet róla neveztek el, vize a városi vízvezetéket látta el. Pap János Lőrinc művészi hajlamait is méltatja: *„Kézügyessége ezermesterré avatta; művészi érzéke pedig a húsvéti hímes tojások ügyes festésében nyilatkozott nála fényesen.”* Feleségét, Jacobs Cecíliát, Kassán ismerte meg joghallgatóként. A leány német (szász), evangélikus nemesi családból származott, apja Rozgonyban uradalmat bérelt, egyik fiútestvére, Ottokár a vasbányászatból teremtett gazdagságot.

2. kép

3. kép

4. kép

Szamovolszkyék 1882-ben, hogy a gyermekek neveltetése egyszerűbb legyen, Ungvárra költöztek, ahol Lőrinc ügyvédi munkája mellett a *Füles Bagoly* című szatirikus hetilapot szerkesztette, de részt vett a Népbank létrehozásában is. Ezekben az években nyílt meg a városban az agyagipari iskola. Szamovolszky a Bagolyban csak *„fazekas iskolának"* titulálta az intézményt, de rövidesen megismerkedett az ott tanító Pap Jánossal, aki végül a lap társszerkesztőjévé vált. Lőrinc azonban 1891 tavaszán öngyilkos lett, nyolc árvát hagyva fiatal feleségére, az ötödik gyerek volt Ödön.

Mindezek alapján nem csodálkozhatunk, hogy a kamaszodó gimnazista gyerek egy évig iskolakerülő lett. Számtanból megbukott, a gimnáziumban elvesztette a tandíjmentességet. Kétségbeesett anyja – Pap János emlékezése szerint – az 1892/93-as tanév elején jelent meg fiával az ipariskolában, ahová fel is vették, még ösztöndíjat is kilátásba helyeztek számára, ha jól fog tanulni. Három év alatt meg is becsülte magát a gyerek. A kassai Kereskedelmi és Iparkamara rendkívüli ösztöndíjának segítségével Budapesten, az Iparművészeti Iskolában folytathatta tanulmányait az 1895/96-os tanévtől kezdve.

Szamovolszky naplójában az iskolakerülés idején szerzett tapasztalatait később meghatározó, a művészeti témáihoz alapot jelentő kalandozásoknak tekintette. A csavargás mellett nagyon szeretett harangozni, ministrálni is. Feljegyzi, hogy ifjú feleségével később újra végigjárta kalandjai helyszíneit meg kedvenc templomtornyait. Ekkoriban Valkovszky Miklós, ungvár-ceholnyai parókus foglalkozott vele, aki talán ügyesen be tudta csempészni az ifjú szívébe az egyházához való őszinte ragaszkodást is. Pirigyi szerint már ekkor elkötelezett híve lett a magyar görögkatolikusok jogaiért küzdő mozgalomnak.

Szamovolszky öt évig tartó budapesti tanulmányi ideje alatt számíthatott Gyula bátyja támogatására, aki Szamolányi néven szépíróként is publikált a fővárosi lapokban (1932-ben Szekszárdon hunyt el). Az Iparművészeti Iskolában Ödön Mátrai Lajos György (1850–1906) szobrász tanítványa volt, akitől önálló feladatokat is kapott: például a Budai Vigadó (épült 1895–99 között) amorette-jeit mintázhatta meg, Gách Istvánnal együtt. Negyedévesként a görögkatolikusok bízták meg, hogy a budapesti magyar egyházközség sikeres megalapításáért érzett hálájuk jeleként készítse el Szabó Jenő (1843–1921) miniszteri tanácsos, főrendiházi tag mellszobrát. Szamovolszky 1900-ban részt vett a görögkatolikusok római zarándoklatán, sőt az ifjúsági tagozat egyik szervezője volt Prodán Jánossal együtt.

A főiskola elvégzése után, 1901-ben katonai szolgálatra rendelték, művészhallgatóként egy év önkéntességre számított, mégis három évre sorozták be. Bevonult, azonban egészsége annyira megrendült, hogy rövidesen minden katonai szolgálat alól felmentették. Édesanyja 1902-ben, 53 évesen hunyt el Ungváron, bátyja egy évvel korábban vesztette el feleségét, és egy kisfiúval maradt özvegyen.

A művész nemsokára európai utazásra indult, olasz, német és francia területen járt. Vándorlása során is volt része elismerésben: Velencében „Éva"-szobrát tüntették ki. Hazatérve Zala Györgynél (1848–1937) és Róna Józsefnél (1861–1939) kezdett dolgozni. 1903-ban, feltehetően a Zellerin-gyár megbízásából a Szent István-bazilika új bronz főkapujára mintázta meg a tizenkét apostol büsztjét (1. kép). Ekkoriban Horvay János (1874–1944) barátjával együtt önállósították magukat, és a királyi várbazárban kaptak műtermet. Első nagyobb megrendelésük gróf Andrássy Dénes feleségének, Franciskának 1905-ben Rozsnyón felállított szobra lett. A siker hatására egy év múlva Kassán a '48-as honvédemlékművet készíthették el (2. kép, színezett terrakottavázlat /Prodán András felvétele/. 3. kép, korabeli képeslap az avatásról. A szobrot Trianon után lebontották). Érdekes, készítéstörténeti adalék, hogy a szobor előtanulmányához készített élőmodellfotó is fennmaradt (4. kép). Kassán ismerte meg *„fiatal nőrokonát"*, a 16 éves, evangélikus Kresz Mártát, akit 1906. szeptember 8-án, a szoboravatás után egy nappal

5. kép

feleségül is vett, frigyüket Takács Menyhért (1861–1933) premontrei szerzetes áldotta meg. Szerelmük lenyomata az „Első vallomás” című kettős mellszobor, amelynek bronzváltozata a Magyar Nemzeti Galéria gyűjteményében is megtalálható (5. kép, terrakottamodell /Prodán András felvétele/). Ez a szobor önarcképe hátterében is feltűnik (6. kép, olaj, vászon /Prodán András felvétele/).

Korábban, 1905-ben a két szobrász együtt indult a Kossuth- és a szabadságharc-emlékmű pályázatán is, amelyeken nem arattak nagyobb sikert. 1907-ben azonban már nem Horvayval, akivel megszakította az együttműködést, és új műterem után nézett, hanem Gách Istvánnal (1880–1962) közösen vettek részt a budapesti szabadságharc-emlékmű új pályázatán (Horvay készített később Kossuth-emlékművet a Parlament elé, amelyet 2015-ben állítottak vissza). Az emlékművet a rossz hírű Új Épület helyén kialakított Szabadság térre kellett tervezni. Gách későbbi, 1936-os visszaemlékezése szerint három hónap megfeszített munka után az esélytelenek nyugalmával nyújtották be pályázatukat, amelynek költségvetését is csak az utolsó pillanatban rakták össze. Amikor júniusban meghallották, hogy a zsűri az ő pályaművüknek ítélte az első díjat, el sem akarták hinni. Volt okuk a kételkedésre, mivel a zsűri csak a külföldi tagok erős nyomására volt hajlandó jutalmazni őket, elképzelhetetlennek vélték ugyanis, hogy ezek a szemtelenül fiatal művészek meg is tudnának valósítani egy ilyen léptékű munkát. A zsűri nemzetközi tagjai közül Paul-Albert Bartholomé (1848–1928) francia művész – aki kora legismertebb, a monumentális szobrászat kiemelkedő alkotójának számított – állt ki leghatározottabban a fiatal művészek mellett. A siker után francia, belga tanulmányútra is meghívta őket. A zsűri az emlékmű egyik központi figuráját, a „Hadúr” alakját kifogásolta, annak újragondolását kérte. Ezt Szamovolszky 1913-ra teljesítette, új vázlatával el is nyerte a magyar állami aranyérmet. A roppant költségűre becsült emlékmű tervezését-kivitelezését a főváros megindította, a művészek a Pasaréten kaptak műtermet a munkához. A nagy terv megvalósulását a háború akasztotta meg: Szamovolszky meghalt, mire Gách hazatért a hadifogságból, addigra az összegyűlt pénz elértéktelenedett, nagy részét másra költötték. Gáchot kitették a pasaréti műteremből, helyette a Mester utcában kapott lakást a fővárostól. A monumentális szoborcsoporthoz készült vázlataikat barbár módon szétvágták, és a bazilika pincéjébe suvasztották. 1936 májusában a Budapesti Hírlap hasábjain arról olvashatunk, hogy miközben a főváros közművelődési bizottsága elhatározta a hányatott sorsú emlékmű sorsának tisztázását, esetleg részleges felállítását, addig Gách Istvánt lakbérhátraléka miatt a Maglódi útra, egy munkáskaszárnyába telepítették át a Mester utcából.

Miközben a nagy művön dolgoztak, természetesen kisebb léptékű szobrokat is alkotott Szamovolszky. Ungváron a városban nyugvó költő, Dayka Gábor (1769–1796) szobrát 1909. október 3-án leplezték le, a főgimnázium Ung-parti díszkertjében. A budapesti görögkatolikusok kezdeményezésére elkészítette Vasvári Pál (1826–1849) mellszobrát is, amelyet azonban nem állítottak fel. Indult az Erzsébet-emlékmű pályázatán, melynek főalakját el is készítette. Szülei büsztjeit is megformálta. Az „Imádkozó bányász” életnagyságú bronzszobrát nagybátyja, Jacobs Ottó báró síremlékére szánták (1933 óta Gölnicbánya főterén áll. 7. kép).

Barátai megjegyzik, hogy Szamovolszky szerény életet élt. A mulatságokat nem szerette, nem sportolt, de gyakran kirándult a budai hegyekben, szeretett vadászni. Ennek kedves emléke, hogy sógornőjét, Prodán János feleségét, Kresz Paulát is vadászpuskával a kezében mintázta meg (képe: Művészet 1915, 55.; 8. kép /Prodán András felvétele/). Tanulmányúton Szicíliában, Korfun és Máltán járt feleségével együtt, amelyeken számos fényképet is készített. Szamovolszky szabadidejében kaktuszokkal foglalkozott, nagy szenvedélye volt még a bogárgyűjtés. A szobrászkodás mellett sokat festett is. Gyermekük nem született. A görögkatolikus egyházhoz mindig ragaszkodott, énekkart szervezett, egyháztanácstagnak is megválasztották.

7. kép

Szamovolszky halálos ágyán a *„Szent Isten, Szent Erős…”* elhalkuló énekével várta sorsa beteljesülését. Az elhunyt művészt 1914. december 30-án, szerdán délután 3 órakor temették el a Kerepesi úti temetőben. A főváros díszsírhelyet biztosított, az egyházi szertartást Melles Emil parókus végezte. A városi elöljárókon kívül a művészek nevében Róna József búcsúztatta. Síremlékét a következő évben, október 24-én vasárnap délelőtt 11 órakor avatták fel (9. kép). Sírjára, özvegye kérésének eleget téve, a Névtelenek című, két nőalakból komponált kompozíciójának – amellyel Münchenben bajor állami aranyérmet is nyert 1911-ben – nagyobb alakját készítették el. A szobrot a Szabadságharc-szobor Bizottság állíttatta, az öntést Horvay János felügyelte. Az avatáson minisztériumi és fővárosi tisztviselők, illetve a művészvilág képviselői mellett a Görögkatolikus Magyarok Országos Bizottsága is képviseltette magát. Bárczy István polgármester is mondott beszédet, Jendrassik Jenő a művészek nevében emlékezett meg róla, míg Nádler Róbert az Iparművészeti Iskola igazgatójaként az egykori kiváló növendéket méltatta. A síremléket a temető kommunista átrendezése során ideológiai okokból elmozdították, a bronzszobor a Nemzeti Galéria Tulajdonába került, majd Kiskunhalason, a múzeum előtt állították fel, jelenleg egy fakereszt jelzi a művész nyughelyét. Özvegye újra férjhez ment egy másik szobrászhoz, Nemessányi Andorhoz, akivel Szigetszentmiklóson éltek.

Szamovolszky emlékét barátai és rokonai ápolták, ápolják, halálának 10. évfordulóján a Rózsák terei templomban „requiemet” végeztek, majd síremlékét is megkoszorúzták. Izgalmas, csonkán maradt életműve megérdemelné, hogy több szó essen róla. Egyházához való töretlen ragaszkodása pedig példaértékű mindannyiunk számára.

8. kép

9. kép

Kreatív, NYÁRI ÖTLETEK gyerekeknek

Bizonyára sok szülő hallotta már gyermekétől a nyári szünetre jellemző, felnőtt fejjel érthetetlen felkiáltást: ***unatkozom!*** Induljunk ki abból az ideális alaphelyzetből, hogy a számítógép és a mobiltelefon nem opció gyermekeink számára. Sebaj, marad az olvasás, számháború a haverokkal, bújócska, fogócska, aszfaltrajz, színezés és festés, bábkészítés és millió hasznos, kacagtató játék, mellyel az időt lehet mulatni a vakáció alatt. Ha azonban gyermekeink újabb kihívásokra vágynak, kiüresedett, szükségtelenné vált használati tárgyainkból nemcsak nagyszerű, de ajándéknak, emléknek is kiváló tárgyakat készíthetünk. Íme, néhány ötlet.

Gyermekeink kezét vagy ujjait festékkel bőségesen bekenve, majd papírra nyomva számtalan figurát készíthetünk, melyeket aztán tovább színezhetünk, színes papírral, vattával, egyéb anyagokkal kiegészíthetünk.

Készítsük el saját akváriumunkat papírból! Egy kartondoboz minden nyílását és élét ragasszuk le, majd vágjuk ki az első, nagyobb felületű oldalát. A belső falakat fessük kékre, festhetünk rá hullámokat (ezeket különböző árnyalatú kék krepp-papírral is díszíthetjük), buborékokat, halakat, vízinövényeket. Az akvárium alját akár igazi homokkal is föltölthetjük, kagylókkal, papírnövényekkel díszíthetjük. Külön papírra rajzoljunk/fessünk tetszőleges formájú, méretű és fajtájú színes víziállatokat, majd vágjuk ki őket. A kivágott formát sablonnak használva vágjunk ki még egy ugyanolyan formájú állatot, és színezzük ki ugyanúgy – ez lesz a hátoldala. Az állat két oldalát kenjük be vékonyan ragasztóval, s egy jókora kék cérnát fogassunk közéjük, majd jól ragasszuk össze őket. A cérna végére kössünk gombot vagy kartonpapír darabot. Ha kész az összes állatunk, az akvárium tetejére késsel vágjunk több sort, ezeken keresztül eresszük le az állatokat. Kész is az akvárium! A gombokkal „irányíthatjuk” is a víziállatokat.

Tojástartókból ötletes hajókat és állatokat is készíthetünk.